

Polányi Mihály és a keresztény hit: személyes beszámoló¹

REV. DR. THOMAS F. TORRANCE

37 Braid Farm Road
Edinburgh EH 10 GLE
Scotland UK

A szerkesztő megjegyzése: Felhívjuk az olvasó figyelmét arra, hogy Thomas Torrance itt közölt megjegyzései egy évek óta több síkon zajló vita részei, amelyek számos vitapartnert érintenek. Sokan és sokféleképp vizsgálták Polányi vallásos meggyőződését, hogy mit mond Polányi a vallásról, és hogy ez mit is jelent. A szerkesztőhöz írt bemutatkozó levelében Dr. Torrance az itt közölt esszét „nagyon személyes hozzászólás”-ként jellemezte. Legalább néhány, a TAD-ben² korábban megjelent cikk tartozik ahhoz a nagyobb vitához, amelyek közvetlenül kapcsolatba hozhatók Torrance cikkével. John Apczynski recenziót írt (TAD 24:1, (1997-98): 32-34) Colin Weightman írásáról: *Theology in a Polanyian Universe: The Theology of Thomas Torrance* [Teológia a Polányi-féle Univerzumban: Thomas Torrance teológiája]. Ugyanebben a számban Weightman válaszol Apczynski recenziójára (35-38. old.): mindkét írás megjegyzéseket fűz Torrance Polányi-interpretációjához. A TAD történetének egy korábbi szakaszában (TAD 14:1 (1987-88): 30) Torrance kritizálja Harry Prosch megjegyzéseit Drusilla Scott *Everyman Revived: The common sense of Michael Polanyi* [Akárki életre keltése: Polányi Mihály és a józan ész] című könyvének recenziójában, valamint Prosch és Polányi *Meaning*-jében³. Harry Prosch a következő számban közvetlenül reagált Torrance azon vádjára, miszerint ő „megtisztogatta” volna (TAD 15:1 (1987-88): 24) Polányi munkáját és hogy Mihály tiltakozott ez ellen (24-25. old.). Szélütést követő állapota nem teszi lehetővé, hogy Dr. Prosch közvetlenül válaszoljon az itt közölt írásra. Természetesen a *Zygon* 1982-es tematikus számában, amely témája „a tudomány és vallás Polányi Mihály gondolkodásában” (17:1 [1982 március]) is található viták a *Meaning*-gel és a vallásos jelentés státuszával kapcsolatban⁴. A mostanában megjelent TAD különszám „Polányi realizmusáról” (26: 3 [1999-2000]) szintén érint hasonló témákat.

¹ A cikk eredeti megjelenési helye: TAD 2000-2001 (XXVII/2): 26-31.

² A *Tradition and Discovery* című, Polányival foglalkozó folyóirat rövidítése. A *Polanyiana* rendszeresen közli a TAD párhuzamos számainak tartalomjegyzékét. (A fordító megjegyzése.)

³ A *Meaning* fordítása már magyarul is olvasható Molnár Attila Károly *Polányi Mihály* című könyvében *Jelentés* címmel (2002, Új Mandátum Könyvkiadó).

⁴ A *Zygon* különszám magyarul is olvasható: *Polanyiana* 1997 (6/1). (A fordító megjegyzése.)

Polányi Mihály zsidó szülők gyermekeként született Magyarországon, de áttért a keresztény hitre Polányi Magdával történt eljegyzése előtt vagy után és 1919-ben a római katolikus hitre keresztelkedett meg. Amikor megismertem Polányi Mihályt és Magdát, úgy vettem észre, hogy Mihály feleségéhez hasonlóan keresztény hívő, de azt állította, hogy nicszenek erős érzelmei a romai katolicizmus irányában, mivel úgy érezte, hogy a magyarországi katolicizmus igazságtalan bánásmódja a zsidókkal beárnyékolja az egyház fényét. Gondolkodása olyan klasszikus keresztény szerzők hatásáról árulkodott, mint Szent Pál és Szent Ágoston. A protestantizmusról másképp gondolkozott és megdöbbenett az, amit Németországban látott. Fizikai-kémiai és orvosi egyetemi tanulmányai végeztével az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében orvosként teljesített szolgálatot, amely idő alatt sokat töprengett az orvosi és tudományos gondolkodás, valamint a hit és a tett közötti kapcsolatról. Berlinben, ahol az első egyetemi professzori állását töltötte be, Albert Einstein közelében élt, aki abban az időben egy szerb ortodox vallású tudóssal élt házasságban, akivel tanulmányai során Svájcban találkozott, és aki komolyan hatott vallásossága alakulására. Mindezek ellenére az asszony elutasította azon kérését, hogy Berlinben éljenek együtt, és olyannyira németellenes volt, hogy ennek következtében elváltak. Nem tudok semmi olyan, a keresztény hitét közvetlenül érintő esetről, amely Einsteinnel való kapcsolatát befolyásolta. Berlinben azonban Einsteint a militáns nácik keményen támadták, újra és újra megakadályozták, hogy Einstein megkapja a Nobel-díjat amíg Berlinben dolgozott és végül megátolták a Nobel-díj odaítélését a relativitáselmélettel kapcsolatos munkájáért. Amikor a Nobel-díjat végül Einsteinnek ítélték, ezt a Brown-mozgással kapcsolatos munkájáért és nem a relativitáselméletért kapta. A németországi helyzet olyan barátságtalanná vált, hogy Einstein, okosan, elhagyta Berlint és Princetonba költözött, hogy csatlakozzon az újonnan alapított *Institute for Advanced Studies and Research*-hez, ahol ismertté vált protestantizmus iránti szimpátiája. Dolgozószobája falára James Clerk Maxwell egyik portréját akasztotta, a legvallásosabb és az evangelizáció iránt elkötelezett keresztény tudósét, aki, ahogyan Einstein állította, alapvetően megváltoztatta a tudomány racionális szerkezetét. Itt, valószínűleg az ő befolyására, a kampusz egyik fő utcája is Maxwellről lett elnevezve. Princetonban Einstein szintén összebarátkozott keresztény egyházi személyekkel és teológusokkal a Princetoni Teológia Szemináriumból, és mindkét oldalról teológusok házai vették közre kampuszon álló otthonát.

Bár Polányi ragaszkodott hitének transzcendentális eredetéhez ahogy egyszer írta – gyakorta kijelentette „aki nem hisz (Istenben), az nem értheti

meg (öt)”. Nincs semmi (általam ismert) bizonyíték arra nézve, hogy Polányi Einsteinnel a keresztény hitről beszélgetett volna. Princetonban Einstein napi kapcsolatban volt keresztény hívőkkel, teológusokkal és tudósokkal, valamint kétséget kizáróan keresztény intézményekkel is az egyetemen és a városban. Polányi egyik iskolai [sic!] barátja, Neumann János szintén állást kapott az *Advanced Institute*-ban. Wigner Jenő, egyik első tanítványa Németországban és nagyon jó barátja a princetoni egyetemen kapott fizika tanszéket, de amikor megpróbálta Polányit is maga mellé venni, az anti-marxista amerikaiak obstrukciója miatt ez meghiúsult, akik Mihályt összekeverték testvérével [Polányi Károllyal]. Manchesterben T. W. Manson, az egyetem rektora, ismert újszövetség-kutató és skót presbiter jó barátságban volt Polányi Mihállyal és gyakorta elhívta istentiszteletre abba a presbiter templomba, ahova járt. Keresztény hívőként Polányi Mihály Istent létezőnek és az imát [worship] fontosnak tekintette s gyakran utalt ez utóbbira – éppúgy mint a páli kegyelem általi megváltásra –, mint a tudományos felfedezéssel analóg folyamatra. Szigorú morális elvekre épülő teológiája elnéző és visszafogott volt, nagyrészt „hallgatólagos” az általa használt distinktív értelemben. Mind Polányi, mind Manson igen kritikusan álltak az olyan marxista, keresztényellenes gondolkozókhoz, mint Prof. Blackett és a Manchesterben a természet- és társadalomtudományok általuk képviselt pozitivistá filozófiájához. Polányi Mihály Blackett-el és az egyetem más marxistáival a tudomány és filozófia pozitivistá felfogásáról vitatkozott. Úgy tűnik, nem volt közeli kapcsolatban Bernard Lovell-el, a Jodrell Bank-i rádiócsillagással, bár gyakran teniszeztek együtt feleségeikkel, Magdával és Joyce-szal, aki utóbbi feleségem, Margaret unokatestvére.

Mihály a hit és a gondolkodás kapcsolatát alapvetőnek tekintve még a tudományban is azon munkálkodott, hogy a hit elsődlegességét visszaállítsa. Nagy szeretettel idézte az ágostoni kijelentést: „Ha nem hiszel (Istenben) nem is értheted meg!” (valójában alexandriai Kelemtől származik a mondás). Látván a marxista naturalizmus hatását a társadalomra, amelynek egyik megnyilvánulása a növekvő szekularizáció volt, egyre inkább szükségét érezte annak, hogy ismét hittel telt elhatározás jellemezze az akadémiai és tudományos tevékenykedést. Polányi számára nyilvánvaló volt, hogy vissza kell állítani a tudomány és társadalom megítélésekor a hit és a józan ész a keresztény hagyományban megszokott kapcsolatát. Az embernek olyan célt kell követnie mind a tudományban, mind az életben, amely kapcsolatban áll az örökkévalósággal. Ahogyan a *The Tacit Dimension* című apró könyve végén kifejtette: „Lehet, hogy ez a probléma tisztán világi alapokon nem megoldható. Vallásos megoldásra azonban valószínűleg több reményünk lesz akkor, ha a vallásos hitet kiszabadítjuk az univerzum abszurd víziójának rá nehezedő nyomása alól,

s helyében megnyílik egy olyan, értelemmel teli világ, amelyben a vallás visszhangra lelhet.”⁵ Bár ezek a sorok 1966-ban íródtak, ugyanez a meggyőződés vezette arra, hogy egy új tudományfilozófiai professzoriátus megalapítását kérje részben annak érdekében, hogy ellensúlyozza a világi tudomány és a materialista és pozitivistá tudományos módszer programját az angol egyetemeken, amely eltorzította a tudomány megértését hamis és pusztító szcientizmusa által, valamint azért, hogy elősegítse azt a szabad, személyes vizsgálódást amelynek a keresztény istenhit által táplált meggyőződés és a heurisztikus szemléletmód sajátja. Ezen meggyőződés szellemében publikált korábbi könyvei a *Science, Faith and Society* és a *The Logic of Liberty*. Leküzdve a jelentős ellenállást új tanszéket alapítottak, amely a posztkritikai gondolkodással, a heurisztikus tudással és a tudományfilozófiával foglalkozott és élére Polányi Mihályt nevezték ki. Ezen állás segítségével igyekezett a hit és az értelem közötti egyensúlyt visszaállítani a tudományban, és érvelt egy, a transzcendens valóság szolgálatába állított tiszta tudomány és ennek követése mellett, amely független a mindenkori hatalomtól.

Bernard Lovell némileg kiábrándult Polányiból, de nem annak meggyőződései miatt, hanem mert feladta elméleti kémiai professzori állását, a Dalton nevével is fémjelzett tanszéket. Azonban egyre nyilvánvalóbbá vált a vallásos elköteleződés és a keresztény hagyományra jellemző hit szerepe, – amelyet Szent Pál és Szent Ágoston gyakori felemlítése is jellemezett –, mint olyan tényezők, melyek megalapozták Polányi posztkritikai heurisztikus gondolkozását mind a tudományban, mind a filozófiában. Ennek kiemelkedő megnyilvánulása volt a *Personal Knowledge* címmel megtartott aberdeeni Gifford előadások sorozata. Valóságról alkotott elképzelése – még a tudomány esetében is – és a jelentés mindennél fontosabb szerepe a tudományban kétségkívül mélyen keresztény beállítottságú és érzésű volt, még ha nem is árulkodott semmilyen explicit vallási elkötelezettségről. Természetesen, ahogyan Polányi gyakorta kijelentette, éppoly lehetetlen hívőnek lenni anélkül, hogy az embernek vallása lenne, mint nyelv nélkül beszélni. Hangsúlyozta, hogy a keresztény keresés Isten imádata, és mint ilyen elősegíti azt a heurisztikus látást és keresést, amely a hagyományos gondolati keretektől elszakadva valami újat jelent. Erről így írt: „A keresztény istentisztelet egy örök, elérhetetlen sejtelmet tart elevenen, egy olyan heurisztikus látomást, amelyet feloldhatatlansága miatt fogadunk el. Mintha az ember megszállottan foglalkozna egy olyan problémával, amelyről tudja, hogy

⁵ Polányi Mihály. 1997. *A hallgatólagos dimenzió*. PMSzFT, Argumentum Kiadó. 236. old. Fordította: Bánki Dezső.

nincs megoldása, s értelme ellenére hajthatatlanul követné a »Keresd az ismeretlent« heurisztikus parancsát. A kereszténység a megfeszített Isten vigaszának felkínálásával gondosan táplálja (s bizonyos értelemben folyamatosan kielégíti) az ember szellemi kielégületlenség iránti vágyát”⁶.

„Az a feltevés, hogy a világnak van valamilyen jelentése, és ez összefügg a mi hivatásunkkal, akik egyedül vagyunk morális felelősséggel felruházva a világban, fontos példája a világegyetem keresztény értelmezései által vizsgált és feltárt tapasztalat természetfölötti vonatkozásának”⁷. Polányi gyakran utalt a világegyetem termékeny erejére, mint olyan erőre, amely találkozik a kereséssel, és amely találkozás a keresztényi kegyelem kifejezéssel írható le. Ez egészen nyilvánvaló, többek között abból a módból, ahogyan a személyiség és a tudományos gondolkodás és tevékenység lényege mély keresztény elköteleződésből következnek, amelyet elsősorban a Szent Pál-i tanítás a megváltásról, valamint az ágostoni gondolat hat át, mely szerint a hit az értés kapuja és az értelmes valóság objektív természetű. Ez Mihály gondolkodásának egyik elsődleges aspektusa, amelyet, nekem úgy tűnik, elhanyagolt Harry Prosch, amikor szerkesztette és átdolgozta Polányi könyvét, a *Meaning*-et és amelyben visszatért ahhoz, amit Priscilla Scott (emlékeztetve a *The Tacit Dimension*-re) a valóság „kockakő-definíciójának” hívott⁸. Ez a valóság felfogásának pusztán szimbolikus és fenomenologikus olvasata és szabadon lebegő jelentésű, amelyet Polányi Mihály velem folytatott beszélgetései során Oxfordban igencsak elítélt és elutasított. Éppen ezért, ahogy erről később még szót ejtek, kért meg, hogy halála után irodalmi hagyatékának gondozójaként működjek, hogy ne történhessék meg munkájának ilyen jellegű eltorzítása. Amit a Prosch által szerkesztett *Meaning*-ben nem találunk meg, az Polányi elképzelése arról, hogy az isteni gondviselés hogyan jelenik meg valóságosan az emberek életében, illetve ennek az elképzelésnek az objektív alapját és erejét. Így például a feltámadás értelmetlen lenne egy keresztény számára, ha nem történt volna valóságosan meg. Eképp, ahogyan Priscilla Scott írja: „Amit a *Meaning*-ben nem találunk meg, és amihez Polányi egész gondolkodása elvezet minket, az ez a valóságosság, annak a hatása a hétköznapi szenvedő emberek életében, ami valóságosan megtörtént Jézus életével és halálával, valamint annak a jelentése, amit ezek az események feltárnak.”⁹

⁶ Polányi Mihály. 1994. *Személyes tudás*. Budapest: Atlantisz. I:337-8. Ford.: Papp Mária. Torrance Drusilla Scott *Everyman Revived* című 1985-ös kötetére hivatkozik (185. old.).

⁷ Polányi Mihály. 1994. *Személyes tudás*. Budapest: Atlantisz. II:71. Ford.: Papp Mária. Torrance Drusilla Scott *Everyman Revived* című 1985-ös kötetére hivatkozik (186. old.).

⁸ Scott, *Everyman Revived*, 190. old.

⁹ Scott, *Everyman Revived*, 194. old.

Személyesen nem ismertem Polányi Mihályt az 1958-ban publikált aberdeeni Gifford előadások előtt, amelynek címe *Személyes tudás: egy posztkritikai filozófia felé* volt. Barátom Prof. Donald MacKinnon, aki akkortájt a morálfilozófiai tanszéket vezette az aberdeeni egyetemen javasolta Polányit Gifford előadónak. A javaslatot Tom Taylor rektor és dékánhelyettes lelkesen támogatta. Donald valószínűleg 1944-ben ismerte meg Mihályt a *Moot*-tal kapcsolatban, amely egy, J. H. Oldham által összehívott magas szintű találkozó volt keresztény gondolkodók számára, és amely a háború alatt a londoni Athenaeumban találkozott. Polányi Mihályt azért hívta meg, hogy részt vegyen olyan fontos keresztény témák megvitatásában, amelyek a háború miatt jelentőssé váltak az egyház és a társadalom számára. Én nem voltam a *Moot* tagja – John Baillie ellenezte tagságomat mivel „Barthiánusnak” tartott! Ennek ellenére Oldham felkért, hogy tartsak egy előadást válaszként az oxfordi H. A. Hodges előadására, aki a német filozófus Wilhelm Dilthey írásai iránt különösen érdeklődött. Ez 1941 augusztusában történt. Nagyon jól ismertem Dilthey munkáját, akit részletesen idéztem Hodgesnak írt válaszomban, de nem voltam jelen a *Moot* azon bizonyos találkozásán a londoni Athenaeumban, és Mihály sem volt ott, hiszen csak később vált taggá. Nagy izgalommal olvastam az aberdeeni Gifford előadásokat, amikor azokat 1958-ban publikálták. Így hát megbeszéltem John Baillie-vel, hogy Polányi Mihályt meghívva meghallgathassuk előadásait az Edinburgh-i New College-ban. Ekkor kezdődött barátságunk. Nem sokkal később nagyon jól megismerhettem Oxfordban. Ezidőtájt Polányi már visszavonult Manchesterből egy oxfordi házba. Itt meghívták, hogy csatlakozzon a Merton College-hez, ahol haláláig részt vett a College mindennapjaiban és hitéletében. Itt lakott egyik barátom, John R. Lucas, aki elkötelezett anglikán hívőként és filozófusként komolyan érdeklődött a matematika, fizika, a tér és az idő problémái iránt. De ez az időszak a nyelvfilozófia aranykora volt, amelyet a bécsi kör pozitívista és logicista gondolkodása dominált az oxfordi Gilbert Ryle és A. J. Ayer nyelvfilozófiájával és logikai pozitivizmusával együtt. Pontosan az ilyen száraz és értelmetlen, a keresztény teológiával szemben elutasító filozófiát kritizálta nagyon keményen Polányi.

Ez volt a helyzet Oxfordban, amikor 1969-ben a *Theological Science* című könyvem megjelent az Oxford University Press kiadásában. Ebben a munkában nem kevés figyelmet szenteltem Polányi Mihály gondolatainak és kritizáltam Ryle és Ayer nézeteit. Mihály nagyon melegen fogadta a könyvet és szoros barátokká váltunk, gyakran találkoztva oxfordi tartózkodásaim idején. Miután elolvasta a *Theological Science* című könyvemet és gyakran beszélgettünk a tudomány, a hit és a teológia kapcsolatáról, keresztény elkötelezettsége egyre szilárdabbnak és nyitottabbnak (kevésbé hallgatólagosnak) tűnt. Szintén igen jó barátságba

kerültem kedves feleségével Magdával, és mint tiszteletes és teológus oly gyakran vendégeskedtem Upland Park Road 22-n álló házukban, hogy otthonuk oxfordi tartózkodási helyemmé vált. Amikor Mihálllyal és Magdával vagy a közelükben tartózkodtam, megtapasztaltam milyen mélyen hittek mindketten, és éreztem a bensőséges, csendes keresztény lelki kapcsolatot kettejük között. Polányi Mihály általában tartózkodott vallásosságának és hitének megvitatásától, mivel néhány kitartó támogatója a tudományfilozófiában, Marjorie Grene-hez hasonlóan – ahogyan erről értesültem – a vallással szemben igen elutasítóak voltak. Ennek ellenére személyes kapcsolatunk az otthonukban meggyőzött csendesen mély elszánású hitéről éppúgy, mint Magda keresztényi elhivatottságáról. Ahogy Magdától értesültem, Marjorie Grene igen ellenséges volt vele szemben, mivel Magda mindent megtett, hogy megóvja Mihályt az őt csodáló nők figyelmétől!

Abban az időben az igen kritikus oxfordi környezetben Polányiék nem nagyon voltak barátságban a Merton College legtöbb tagjával és az anglikán papsággal. Ezzel szemben igen jóban voltak a közelükben élő methodista lelkésszel és nem ritkán eljártak templomába. Egyik legjobb barátjuk Lady Drusilla Scott volt, egy nyugdíjazott diplomata felesége és a skót filozófus A. D. Lindsay – a Balliol vezetője – lánya. Mihálynak és nekem közös barátaink voltak T. M. Manson és Donald Mackinnon. Az *International Academy of the Philosophy of Sciences* – egy brüsszeli domonkos alapítvány – tagjaként szintén kapcsolatban álltunk. Mihály néhány legfontosabb előadását itt tartotta, amelyek az akadémia konferenciakiadványában és máshelyütt is megjelentek, és amelyeket később Marjorie Grene szerkesztett és adott közre 1969-ben a Routledge & Kegan Paul-nál, *Knowing and Being* címmel. Ugyanebben az évben jelent meg az Oxford University Pressnél az én könyvem, a *Theological Science*. Einstein tagja volt az akadémiának, de én sohasem láttam ott. Karl Popper szintén tag volt, de Mihálllyal nem voltak nagyon jóban, mivel, ahogy ezt Magda mondta nekem, Mihály úgy érezte, hogy Popper „lenyúlta” Mihály néhány eredeti ötletét a tudományos felfedezéssel kapcsolatban, mint amelyet a *The Unaccountable Element in Science* tartalmazott, melyet később a *Knowing and Being*-ben publikáltak. Úgy tűnt, amikor Polányi jelen volt az Akadémián, Popper távol maradt, és amikor Popper jelen volt, Polányi gyakorta nem! Az Akadémia egy másik tagja Freddie Ayer volt, de mivel domonkos alapítványról volt szó, őt csak egyszer, egy különleges éves gyűlésen láttam Brüsszelben, Polányi halála után.

Mihály azt mondta, hogy könyvemet, a *Theological Science*-t igen nehéznek találta teológiai tartalma miatt, de értékelte és dicsérte azon törekvésemet, hogy egy valóság-hű, realista tudományos teológiai megközelítés mellett érveljek. A *Theological Science* átdolgozott változata az

USA-ban 1959-ben tartott előadásaimnak. Amikor beszélgetéseinkben Paul Tillich-re történt időnkénti hivatkozásairól kérdeztem, azt válaszolta, hogy Tillich eszméitől elfordult, és amikor a Merleau-Ponty-hoz hasonló francia filozófusokhoz fűződő kapcsolata felől érdeklődtem, ragaszkodott ahhoz, hogy ő nem fenomenalista. Ekkor beszélt csalódottságáról és bánatáról azzal kapcsolatban, ahogyan Harry Prosch szerkesztette a *Meaning*-et, amely a University of Chicago Press-nél jelent meg kettejük neve alatt. A szerkesztés során Prosch némiképp fenomenalista irányt adott Polányi Mihály posztkritikai gondolkodásának, mint olyan irányzatnak, amely a tudományos objektivitás kritikájától elmozdulva misztikus kereszténységképpel jellemezhető, amely elszakad a valóságos történeti eseményektől és a keresztény üzenet objektivitásától. Amikor Prosch változtatásairól beszélt, Mihály utalt arra a tényre, hogy Einstein halála után valami hasonló történt írásai közlésekor, amikor némileg kiforgatták a szövegeket eredeti jelentésükből. Mihály úgy gondolta ez igen közel állt ahhoz, amit Harry Prosch a *Meaning*-ben az ő gondolataival tett. Ekkor hozzám fordult és megkért, legyek irodalmi hagyatékának kezelője, hogy megakadályozható legyen egy hasonló eset. Ígéretet tettem, hogy elvállalom a feladatot. Ez magyarázza azt is, miért nem hivatkoztam soha a *Meaning*-re a Polányi Mihállyal és gondolataival foglalkozó munkáimban, mivel ez, főképp a harmadik fejezet után igen jelentős torzításokat tartalmaz. Colin Weightman azonban könyvet írt *Theology in a Polanyian Universe: The Theology of Thomas Torrance* címmel, amelyben Polányi félreértésével vádol. Valójában úgy gondolom, komolyan félreérti mind Polányi mind az én teológiai gondolataimat. Ebben a könyvben Weightmann eltorzította Polányi gondolatának értelmezését, megvádolt azzal, hogy nem szenteltem elég figyelmet a *Meaning*-nek, és támadását a *Meaning*-ből vett hivatkozásokkal támasztotta alá.

Prosch-al ellentétben Polányi Mihály biztosan keresztény volt. Elhivatott kereszténységének, amellyel soha sem kérkedett, és hitének megítélésében különösen fontos a *Személyes tudás* kilencedik fejezete, *A kétely kritikája*. Ebben a keresztény hitről, mint heurisztikus impulzusról, a következőket írta:

„A heurisztikus impulzus csak a neki megfelelő kutatásban maradhat fenn. A keresztény kutatás Isten dicsőítése. Az Isten felé törekvő hívő fogódzói az ima és a hitvallás szavai, a szertartáshoz tartozó cselekvések, a példabeszéd, a szentbeszéd, maga a templom. Ezek kormányozzák

bűnbánat- és hálaérzetét, s törekvését az isteni jelenlétre, miközben megóvják a zavaró gondolatoktól.”¹⁰

„A keresztény teológiát csak egy saját hite szolgálatában álló keresztény értheti meg, és csak ő hatolhat be a Biblia vallási jelentésébe. A teológia és a Biblia együttesen alkotják a vallásgyakorlat kontextusát, és ezzel való kapcsolatukban kell megérteni őket...”¹¹

Ez az, ahogyan néhányunk Nagy-Britanniában képviseltük és értékeltük Polányi gondolatait a *Belief in Science and in the Christian Life: The Relevance of Michael Polányi's Thought for Christian Faith and Life* (Edinburgh, 1980) című könyvünkben.

Utolsó beszélgetéseim Polányi Mihállyal, amennyiben jól emlékszem, a fény természetéhez kapcsolódtak Einstein és James Clerk Maxwell gondolkodásában. Egyre növekvő érdeklődéssel vizsgáltam James Clerk Maxwell tudományát és hitét, és ezt meg akartam Polányival beszélni. De ezt túl későre halasztottam. Az utolsó levelét idősebb fia, a közgazdász George halála után kaptam, az őt és Magdát mélyen megérintő esemény után a Guilford katedrálisban tett húsvéti látogatásukról írt, ahol az ima során a krisztusi feltámadás valóságossága kerítette hatalmába. Nemsokkal ezután Mihály is meghalt.

Magda és fiatalabb fia John megkértek, hogy vezessem a temetési szertartást Oxfordban. John Nobel-díjas kémiaprofesszor volt Torontóból, aki egy Shanghai-i anglikán lekipásztör lányát vette el, és a torontói Szent Tamás templomba járt. Mivel teljesen lefoglaltak a skót egyházzal kapcsolatos teendőim, nem tudtam a temetést elvállalni, de fiatalabb fiam, Iain, az oxfordi Oriel College posztgraduális diákja, képviselt a temetésen.

Amint tudtam meglátogattam Magdát az Upland Park Road 22-ben, és megszerveztem, hogy visszatérve segítsek Mihály iratainak és ügyeinek intézésében. Ekkor megerősítette, hogy ő és John engem szeretnének Mihály hagyatékának felügyeletével megbízni. Ez egy hosszabb oxfordi látogatást tett szükségessé, hogy átnézzem könyveit és iratait, és egy előzetes katalógust állítsak össze. Némi megbeszélés után Magda egyetértett azzal, hogy elfogadja a Chicagói Egyetem ajánlatát, hogy a Regenstein könyvtár egy külön e célra elkülönített részét szentelje Mihály könyveinek és írásainak. Kezdetben azt reméltem, hogy ezek Oxfordban

¹⁰ Polányi Mihály. 1994. Személyes tudás. Budapest: Atlantisz. II:64-5. Ford.: Papp Mária.

¹¹ Polányi Mihály. 1994. Személyes tudás. Budapest: Atlantisz. II:65. Ford.: Papp Mária.

maradhatnak és tárolhatók, de Magdának szüksége volt azokra az anyagi forrásokra, amelyeket a Chicagói Egyetem ajánlott fel nyugdíját kiegészítendő. Valamivel később visszatértem Oxfordba egy barátal és segítővel, Dr. Christopher Kaiserrel (jelenleg a michigani Western Theological Seminary teológiai professzora), aki egyszerre volt természettudós és teológus. Segítségével több napi munkával összeállítottuk Polányi iratainak és könyveinek katalógusát. Ezek között találtam Kurt Gödel korszakalkotó apró könyvét az *Über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme* első füzetét, amelyet az Edinburgh-i egyetemi könyvtár másoltatott le Polányi számára és amelyet a *Személyes tudás* írásakor használt. Gödel munkáját később egyik matematikusunk fordította Edinburgh-ban, Bruce Meltzer. A fordítás 1962-ben jelent meg az Oliver & Boyd-nál. Megkérdeztem Magdát, hogy megtarthatom-e a xeroxozott másolatot Mihály emlékére, melybe örömmel beleegyezett. Minden más irat, tudományos cikk és a releváns levelezés Mihály könyvtárából a Chicagói Egyetem könyvtárának gyűjteményébe került, és a Regenstein Könyvtár tárolta és állította ki. Itt található az általuk tudományosan elkészített és ellenőrzött katalógus. Ez tartalmazza Polányi Mihály és Thomas Kuhn levelezését, melyben Kuhn elismeri, hogy a paradigma fogalmát Mihálytól vette el.

Polányi Magdát olyan gyakorta látogattam meg Oxfordban, ahogyan tudtam. Számos éven keresztül rendszeresen leveleztünk haláláig, amikor Mihállyal ismét találkozott a mennyországban, várva a feltámadást, amit már együtt megtapasztaltak lélekben a Guilford katedrálisban.

Magda halálakor megkértem John C. Polanyit Torontóban, hogy vegye át tőlem az atyai hagyaték gondozását, főképp amiatt, mert a szerzői jogok Magdáról rá szálltak. Újra és újra szerzői jogokkal kapcsolatos kérdések merültek fel különböző országok íróinál, akik Mihály írásaiból szerettek volna idézni. Ezekben az esetekben mindig konzultáltam Magdával, de az ő halála után meggyőztem Johnt, hogy vegye át a hagyaték kezelését. Remélem és imádkozom, hogy mindazok, akik jelenleg a *Tradition and Discovery* számára írnak, hűek lesznek Mihály gondolataihoz, és nem fogják eszméit saját céljaik érdekében eltorzítani.

Fordította: Zemplén Gábor